

Far og søn: Knud den Hellige og Karl den Gode

Af
Pia Sigmund

Knud den Hellige var konge af Danmark i seks år; han blev forfulgt og myrdet foran alteret i Skt. Albani kirke i Odense i 1086 og blev helgenkåret 14 år efter sin død – det er en historie, som vi kender, og som er blevet beskrevet indgående lige fra Ælnoths krønike og fra Saxo til vore dages historieskrivning. Knuds knogler ligger i deres skrin i krypten under Skt. Knuds kirke i Odense.

Men – at Knud havde en søn: Karl (kaldet Charles le Bon), der regerede hertugdømmet Flandern i otte år; at han blev forfulgt og myrdet foran alteret i Skt. Donatien kirken i Brügge og blev helgenkåret – nøjagtig som sin far – er mindre kendt. Karls knogler opbevares i Skt. Saveurkatedralen i Brügge. Dog findes en stump af Karls knogler i et relikvieskrin i Odense. I 1907 fik Albani kirke foræret et skrin med et lille stykke knogle. Både far og søn var først i 40'erne, da de blev myrdet.

Paralleliteten mellem far og søn går videre. De blev begge beskrevet som fromme og kirkevenlige, retfærdige og ambitiøse lovstiftere, dygtige, men ikke altid lige populære regenter.

Hvad ved vi?

Er det muligt at rekonstruere en nogenlunde sandfærdig historie om Knuds og Karls liv og død, begivenheder, der fandt sted for 900 år siden? Vi er henvist til få og ikke altid lige upartiske kilder, dem, der kan læses, og dem, der kan ses.

Der findes skriftlige kilder om både far og søn. Kilderne til Knuds liv og død er først forfattet flere år efter hans død, mens en af de skriftlige kilder om Karls liv og død er forfattet af et øjenvidne, der skrev dag for dag, tæt på begivenhederne, mens det hele så at sige skete.

Knud lod selv forfatte et gavebrev til Lunds kirke, som fortæller en del om hans ønsker for det kirkelige samarbejde og om hans måde at arbejde på. De øvrige skriftlige kilder til hans liv og død, Odenselitteraturen, er forfattet flere år efter hans død, en metalplade med ca. 20 liniers tekst, Odensetavlen, ni år efter. En Lidelseshistorie (Passio) skrevet af et øjenvidne ca. ti år efter. Og endelig skrev munken Ælnoth, som ikke personlig havde kendt Knud eller havde overværet drabet, en krønike, omkring 30 år efter Knuds død. Historieskriverne Svend Aggesen og Saxo skrev også om begivenhederne, men først omkring 100 år senere. Passio og Ælnoths krønike er skrevet med et internationalt publikum for øje. Begge var de kongelige bestillingsarbejder: Passio bestilt af Erik Ejegod (1095–1104), Ælnoths krønike af Niels (1104–34).

Disse kilder er farvede af deres mission, som dels bestod i at skildre Knud som en retfærdig og kristen konge, der fortjente at blive helgenkåret, og dels i at styrke kongens position som konge af Guds nåde og med kirken ved sin side.¹ Ud over disse hovedformål er der ret store uoverensstemmelser mellem kilderne, og derfor kan Knuds historie tolkes i stadig nyt lys.

Love blev overleveret mundtligt på Knuds tid i Danmark, som man kendte det fra gammel tid. Da Karl blev regerende greve af Flandern 33 år efter sin fars

Europa i 1000-tallet. (Efter Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie, Bind 4, 1989)

død, blev love skrevet ned, og adskillige er bevaret fra hans regeringstid, en ny form for samtidig kilde.

Notaren Galbert skrev på eget initiativ en meget levende beretning om problemerne omkring Karls styre og hans død i 1127. Galbert boede i byen Brügge, mens Karl blev dræbt, og var øjenvidne til borgerkrigen, der fulgte efter. Galbert skrev på egen foranledning; hans værk er en slags dagbog, som han skrev i de måneder, hvor der ikke var brug for hans arbejde som notar. Han havde vel til hensigt at sælge sit værk til en stormand eller til kirken, men kom ikke af med det. Historikerne er enige om, at hans beretning kan betragtes som en troværdig og meget velskrevet kilde.

Munken Walter af Therouanne derimod skrev om Karl som et bestillingsarbejde for at støtte kulten omkring Karl og for at holde fyrstemordet op som et afskrækkende eksempel.

De synlige kilder fra Knuds og Karls tid består af symboliserede portrætter på mønter og segl, skelet og kiste med stoffer, rester af kirkebyggeri.

Landene

For både Danmark og Flandern gælder, at konge- eller fyrstedømmet var relativt nyt – stormændene havde svært ved at vænne sig til at være underlagt en regent – men samtidig, at kongedømmet var

nødvendigt som samlende og lovgivende magt.

Hvad berettigede et land som Danmark til at opstå og til at samles omkring en konge? Der var en tungtvejende grund, samling om krig, og dertil behøvedes en konge, der kunne tilrettelægge, indkalde og styre slagets gang. Andre fællesnævnerne, som handel, indførelse af mønter, kultur, lovgivning, forvaltning, fulgte langsomt efter. Religion og rejser inspirerede. I vikingetiden rejste danskerne ud og så, hvordan man havde organiseret sig i andre lande og bragte megen ny viden med hjem. Kristendommen kom til og krævede organisation og samarbejde.

Det var skik, at landsdelenes stormænd eller høvdinge mødtes for at forhandle før hvert kongevalg. Selve valget fandt endeligt sted på landstingene. Stormændene anerkendte kongen, men så ikke med milde øjne på kongernes lovgivning og forsøg på magtcentralisering.

Danmarks grænser lå nogenlunde fast. De gik mod syd til Ejderen og indbefattede Skåne. Der var endnu ikke nogen hovedstad; kongen rejste rundt i landet og boede på sine kongsgårde i byer som Roskilde, Odense, Århus, Slesvig og Viborg. Men landet var endnu ikke et fasttømret hele.

Landet Flandern var også stadigvæk i en skabelsesproces. Grænserne lå ikke fast, de voksede. Landet var i stærk fysisk og økonomisk vækst, dels blev nyt land indvundet omkring floderne, dels trivedes byerne – særlig Brügge, Ypres og Ghent – med handel, administration og klædemanufaktur. Landets regerende greve var vasal af den franske konge, og hver greve arbejdede på at udvide landet.²

Balduin 5. (1035–1067) var den første stærke greve, der byggede egne borge, holdt en hær på 1.000 mand, fik hovedsæde på sin borg i Brügge, som derved blev en uofficiel hovedstad, støttede handel og byliv og gjorde de ledende stormænd til vasaller. Hans styreform blev et ideal for hans efterfølgere. Som regel udpegede den regerende greve selv i tide sin søn som efterfølger. Men samfundet

I Saint Saveurkatedralen i Brügge i Belgien findes et mere end legemsstort billede af Karl den Gode. Han giver pengegaver til de trængende og forsvarer sit land med sværdet i hånden. Billedet er malet (eller restaureret?) i 1609. (Katedralens foto)

var præget af stor omskiftelighed og bevægelighed, og af store forskelle i adelen i status og rigdom. Der var megen uro og vold.³

Forbindelser mellem Danmark og Flandern

Svend Estridssøns søn Knud besøgte grev Robert Friseren af Flandern på sin hjemrejse fra sit andet englandstogt i året 1075. Vilhelm Erobreren havde indtaget England kun 11 år forinden. Knud og Robert havde et oplagt fælles samtaleemne: Hvem tilhørte England egentlig? Var Vilhelm den retmæssige herre? Det var ikke mange år siden, at den danske kongefamilie havde hersket over England (Knud den Store, Hardeknud), og store dele af England var endnu dansksprægede. Robert ønskede herredømme over England af handelsmæssige årsager, England havde metaller og uld, Flandern væverier. Både Robert og Knud kunne opnå store rigdomme og prestige.⁴ De indgik en alliance med et langsigtet mål: at indtage England sammen. Roberts unge datter, Adela, blev båndet, der skulle binde dem sammen. Muligvis så Robert helst sin kommende svigersøn som konge af England.⁵ I 1080 ville den unge pige være omkring 16 år og giftemoden og kunne blive Knuds dronning, hvis han da skulle blive valgt til konge omkring ved denne tid.

Da Knud så virkelig blev valgt til konge efter sin bror Haralds død i 1080 (1081?), kom Adela til Danmark som dronning Edel, og Robert og Knud genoptog deres erobningsplaner. Togtet blev fastsat til sommeren 1085.

Af mange forskellige årsager blev toget ikke gennemført. Året efter blev Knud myrdet, og Edel rejste hjem til Flandern med sin og Knuds lille søn Karl. Robert tog derefter på en årelang pilgrimsrejse til det hellige land. Edel blev gift med normanneren Roger Borsa i Syditalien.

Det er muligt, at Robert og Knud allerede i 1076 aftalte, at Edels og Knuds før-

stefødte søn skulle få navnet Karl – Karl efter de navnkundige konger Karl den Store og Karl den Skaldede, den første fyrste af Flandern og forfar til Edel, og at de forestillede sig denne unge Karl som konge over et nordeuropæisk stortrige, indbefattende Flandern, Danmark, England og (Nord)tyskland.

Karl voksede op ved sin morfars, efter hans død ved sin morbrors, Robert 2.'s, hof i Flandern. Det var ganske almindeligt, at unge fyrstesønner blev opdraget ved et andet europæisk hof – fordelene var foruden alt det, den unge mand kunne lære, at der på denne måde blev knyttet forbindelser mellem fyrsterne, der kunne være nyttige på langt sigt. Da den egentlige arving, Robert 2.'s søn Bauduin, døde, blev Karl valgt til regerende greve af Flandern i året 1119.

Selv om Karl havde boet i Flandern, siden han var en lille dreng, blev han altid betragtet som en fremmed. Han kaldte sig Karl den Danske, og han lod indgravere »søn af den danske konge Knud den Hellige« på sine mønter. Det gav anseelse og status at være kongesøn og helgensøn.

Karl var barnløs, og han tog sin unge søstersøn Arnulf (Arnold) til sig, men forsømte at udpege ham som sin efterfølger i tide. Arnulf var søn af Edel og Knuds datter Ingegerd og den svenske stormand Folke Folkunge. Da Karl blev dræbt i 1127, var Arnulf en af adskillige mulige tronfølgere. Men han var for svag og havde sandsynligvis ingen støtter i Flandern (og var for ung?) til at komme for alvor i betragtning.

Liv og død – Knud

Knud var Svend Estridssøns anden søn, og han var ikke populær blandt stormændene, der skulle vælge ny konge efter Harald Hens død i 1080/1. Men valgt blev han. Det talte sandsynligvis i hans vægtskål, at han som ung mand havde hentet relikvier af Sankt Alban i England.

I sine fem-seks år ved magten nåede

Portrætter kendtes endnu ikke omkring 1100. Det nærmeste man kan komme et portræt af kong Knud er den symbolske kongemagt afbildet på mønten. Den viser Knud i sit sidste regeringsår: Som hersker med krone, draget sværd og skjold, bredskuldret og mægtig. På bagsiden et kors.

Knud at støtte kirkerne. Han gav et stort gavebrev til kirken i Lund, begyndte byggeri af en stenkirke i Odense og gav gavebreve og edikter til flere andre kirker. Han nåede at indføre flere forskellige love, både for kirke og for stat, i sit arbejde for en ny og stærkere kongemagt og for en mere avanceret samfundsstruktur – måske inspireret af sin svigerfar i Flandern, måske af lovtiltag i Vilhelm Erobrerens anglonormanniske stat. Mange afgørelser skulle fremover undersøges af, træffes af og udføres af kongen og hans embedsmænd og ikke som hidtil på tinge af stormændene; dertil kom fredsregler, fredkøb, bøder ved forsømmelse af leding, tiende og regler om fastetider.⁶ Meget taler for, at han ikke alene gik for hurtigt frem med sine mange initiativer og nydannelser, men også at han gik for hårdt frem.⁷

I 1085 var vejen frem mod det store englandstogt åben, flåden indkaldt og parat i Limfjorden, da Knud kom i storpolitisk klemme. Han havde valgt side imod den tyske kejser Henrik 4., den store nabo mod syd, og for pave Gregor 7., mens stormændene med hans bror Oluf som talsmand støttede kejseren. I sommeren 1085 så det ud til, at der skulle udbryde en krig i Tyskland, hvor der var mere brug for Knuds indsats end på et togt mod England, så togtet blev udsat til næste forår.⁸

Knud blev forfulgt og dræbt 10. juli 1086 af stormændene i Sankt Albani trækirke i Odense og blev nødtørftigt begravet under kirkegulvet. Ingen hævnede hans og hans 17 hirdmænds (embedsmænds) død – i første omgang. Broderen Benedikt blev myrdet sammen med ham, og broderen Erik flygtede til Sverige. Naturen hjalp dog med til at sætte opmærksomhed på drabet. Der herskede hungersnød i næsten hele hans uheldige bror Olufs regeringsperiode (1086–1095). Misvæksten var dog ikke kun et dansk fænomen. Den fandtes over hele Nord-europa, men det vidste den menige dansker nok ikke. For danskerne blev misvæksten snart tolket som et tegn på himlens utilfredshed med kongemordet. Fra sit eksil i Sverige arbejdede Erik sammen med kirken. I foråret 1095 blev Knuds knogler taget op af graven og skrinlagt i krypten i den nye stenkirke i Odense. Var det endnu et tegn på himmelsk vrede, at Oluf døde få måneder efter?⁹

Erik blev ny konge, og han hentede 12 benediktinermunke fra England til Odense, hvor de gik i gang med klosterbyggeri, og han lod en af munkene skrive Knuds lidelseshistorie. Et par år efter rejste Erik til Italien for at udvirke en helgenkåring hos paven og for at få oprettet et ærkebispedømme i Danmark.

Endelig blev Knud helgenkåret i året 1100 – som den første dansker. Ved en stor festlighed blev et kostbart og smukt udsmykket skrin stillet op på selve alteret med knoglerne i, og kirkens navn blev Skt. Knuds kirke. En kult voksede op omkring klostret og kirken, og handelsbyen Odenses vækst tog fart. Knud kom senere til at blive centrum i Odenses byvåben.

Liv og død – Karl

Da Karl var omkring otte år, rejste hans mor til Syditalien. Drengen fik en ridderopdragelse hos sin morfar, siden hos sin morbror i Flandern. Han nævnes kun få steder i kilderne, før han blev valgt som

*Knuds og Karls segl
Seglet viser Knud i to situationer: som regerende konge, siddende på en falke-trone, og som falkejæger, rask til hest. Indskriften siger: Kend kong Knud ved dette tegn. Her ser du sønnen af kongen under navn af den store. (dvs. Svend Estridssøn)*

Karl fremstilles som ridder til hest i fuld rustning, med draget sværd og skjold, parat til at ride forrest i kamp. Indskriften: Karol greve af Flandern, kongen af Danmarks søn.

regent i 1119. Men vi ved dog, at han var med sin morbror Robert på korstog til det hellige land 1107–1108, hvor han på vejen må have besøgt Edel i Apulien, og hvor han har lært sin halvbror, Guillermo at kende.

Karl var en from mand, der støttede kirken, og en lovgiver, der støttede retfærdighed og byernes handelsliv ved hjælp af en effektiv administration. 1124–25 herskede stor hungersnød i Flandern. Karl udleverede dagligt brød og gaver til de fattige i Brügge og Ypres. Han forbød ølbrygning, for at kornet kunne blive benyttet til brødbagning, og det gjorde ham måske ikke så populær hos de stormænd, der havde forråd nok. Kilderne siger, at han kun brugte jura over

for sine fjender – til disses store ærgrelse. Han forsøgte at sætte en stopper for vold og strid ved at henvise flere og flere sager til domstole og gjorde sig derved upopulær hos mange stormænd.¹⁰ Som sine forgængere greb Karl chancen for at fremme den økonomiske vækst i området og til at støtte byernes liv og handelen. Han fik bl.a. indtægter fra det nyindvundne land og blev derfor en meget rig mand. Men han var ensom, havde ingen børn, og det ser ud til, at han trods sin flamske opvækst blev anset for en udlænding.

Måske var det kombineret med hans store retsind en grund til, at netop han fik tilbudet om at blive konge af Jerusalem, og som en kilde siger, også tilbud om at blive kejser af Tyskland. Han takkede dog nej til begge tilbud.¹¹

Hvorfor blev Karl myrdet 1127 –?

Der skulle ligge grunde nok til at tage afstand fra ham og hade ham i hans strenge passion for lov og retfærdighed. Men der ligger endnu flere ret uafklarede årsager bag næste skridt, mordet i kirken. Meget ser ud til, at Karl, præcis som sin far 40 år tidligere, gik for hurtigt frem med lovgivning og forfølgelse af lovovertrædere. Derved stødte han mange stormænd fra sig.¹² Landet Flandern havde trods grevernes tiltagende magt endnu ikke stabiliseret sig. Meget taler for, at det var en slags mafiasamfund, hvor man gav bestikkelse, aflagde ed til hinanden og lavede aftaler. Galbert fortæller om megen vild vold, hvor forræddere blev hængt og deres boliger brændt uden rettergang.¹³ Der var endnu ikke megen kirkelig indflydelse; dog var helgenkulten omkring Skt. Donatien i kirken i Brügge stor.¹⁴

Galbert beskriver Karls store problemer med familien Erembald, der, skønt den ikke var adelig, indtog adskillige vigtige embeder i landet, lige fra finansminister, kansler, skattevogter, borgherre i Brügge, til domprovst ved slotskirken i Brügge, og embederne var arvelige. Karl havde

Til venstre Karl den Godes helgenskrin i Saint Saveurkatedralen i Brügge (katedralens foto) og til højre det mindre relikvieskrin med et lille stykke knogle i Odenses Skt. Albanikirke, en gave til den katolske menighed i byen 1907 i anledning af byggeriet af kirken. (Foto: Dorrit Andersen)

overtaget familien fra sin forgænger og kunne ikke afsætte de mægtige mænd uden at blive dødelig uvenner med dem. Han forsøgte det og udløste derved familiens store vrede. Erembalderne indgik en sammensværgelse for at dræbe Karl, tilskyndet af, at Karls egen morfar, Robert Friseren, var kommet ustraffet, ja, ligefrem styrket fra et lignende kup i 1071.¹⁵

Men Erembalderne forregnede sig med, at nogen ville hævne Karls død. Allerede efter fem dage afbrændte ridderen Gervaise Erembaldfamiliens borg, indgik en pagt med borgerne i Brügge, og en månedstid efter indtog han og hans følgesvende borgen i Brügge, hvor Erembalderne havde forskanset sig. De blev myrdet på det grusomste. Uorganiserede bander røvede borgen og bortførte Karls skatte.¹⁶ Der var dog stadig ingen efterfølger for Karl, og det følgende år rasede en borgerkrig i landet, indtil Thierry fra Alsace endelig kunne blive greve i april 1128.

Helgenkulten omkring Karls grav i ko-

ret i Skt. Donatienkirken voksede hurtigt frem, båret af kirkens folk. Munken Walter af Therouanne skrev en mirakelhelgenbeskrivelse, som blev den officielle version af drabet, mens Galberts øjenvidneskildring ikke blev offentliggjort. Karl blev dog først officielt helgenkåret i 1882.

Trods afstanden i tid og sted er der flere lighedspunkter mellem far og søn, både i deres livsførelse og død og i de samfund, som de levede i. Danmark i 1086 var lige så ustabil, og vold lå lige så latent under overfladen, som i Flandern i 1127. Karl og Knud forsøgte at strukturere deres lande ved lovgivning, men stod begge ret alene med deres ønsker. Den stærkeste parallelitet ses imidlertid i deres livs afslutning, hvor de begge blev dræbt foran alteret i en kirke, for efter døden at blive kult og senere helgenkårede.

Kilder

- Galbert of Bruges: *The Murder of Charles the Good, Count of Flanders*, translated by James Bruce Ross, New York, 1960.
- Knytlinge Saga. Knud den Store, Knud den Hellige, deres Mænd, deres Slægt, oversat af Jens Peter Ægidius med indledning og noter ved Hans Bekker-Nielsen og Ole Widding, 1977.
- Passio, Den hellige Knud Konge og martyrs lidelseshistorie, I: Hans Olrik (oversættelse): *Danske Helgeners Levned*, 1968.
- Vilhelm af Apulien: Robert Guiscard's bedrifter, udg. a. Erling Albrechtsen, 1989.
- Ælnoths Krønike. Oversat og kommenteret af Erling Albrechtsen, 1984.

Litteratur

- Robert Bartlett: *The Making of Europe. Conquest, Colonization and Cultural Change 950–1350*, 1994.
- R.H.C. Davis: *The Normans and their Myth*, London, 1976.
- Jean Deuve: *L'èpopée des Normands d'Italie*, 1995.
- David C. Douglas: *The Norman Achievement 1050–1100*, London, 1969.
- Ole Fenger: *Kirker rejses alle vegne*, Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, bind 4, 2002.
- Fyns Kunstmuseum: *Fynske relikvier, 48 levn & legender*, 2000.
- M.Cl. Gertz: *Knud den Helliges Martyrhistorie*, 1907.
- Ann Christina Hansen: *Kong Knud Svendsøn – Et studie af Danmarks politiske forhold til Vesteuropa, 1066–1086*, Speciale, Syddansk Universitet, 2000.
- Ann Christina Hansen: *Edel, I: Jytte Larsen et al.: Dansk Kvindebiografisk Leksikon*, 2000.
- Niels Hansen: *Vore Helgener. Livsskildringer af danske og islandske Helgener*, 1917.
- Norman Housley: *Crisis in Flanders 1127–28*, I: *History Today* 36, Oct. 1986, p. 10–16.

- Birgitte Bøggild Johannsen og Hugo Johannsen: *Danmarks Kirker* 9, 1. og 2. Bind, 1990, 1995.
- Birgitte Bøggild Johannsen og Hugo Johannsen: *Sct. Knuds Kirke. Otte kapitler af Odense Domkirkes historie*, 2001.
- Knuds-bogen 1986, studier over Knud den Hellige, 1986, red. Tore Nyberg et al.
- John Lind: *Knud den Helliges segl – et ægte præventionssegl? I: Scandia*, band 52:2, 1986.
- Niels Lund: *de hærger og brænder. Danmark og England i vikingetiden*, 1993.
- David Nicholas: *Medieval Flanders*, 1992.
- Tore Nyberg: *Knud, Danmarks konge – 900 år efter helgenkåringen, I: Fynske Årbøger* 2001.
- Régine Pernoud: *Korstogene*, 1964.
- Jørgen Nybo Rasmussen et al.: *Sankt Knud Konge*, 1986.
- Inge Skovgaard-Petersen et al.: *Danmarks historie I, Tiden indtil 1340*, 1977.
- Niels Skyum-Nielsen: *Kvinde og slave*, 1971.
- Mogens Strunge: *Carl den Danske, Fyrste af Flandern. Om Kong Knud den Helliges og Dronning Edels eneste Søn*, 1937.

Noter

1. Ælnoth s. 123
2. Fenger s. 68 ff.
3. Housley s. 12 ff., Nicholas s. 57 ff.
4. Hansen 2000 II, s. 86 ff.
5. Nyberg s. 8.
6. Fenger s. 87 ff.
7. Skovgaard-Petersen s. 247 ff., Hansen 2000 II, s. 93 ff., Nybo Rasmussen s. 26 ff.
8. Lund s. 201 ff.
9. Nybo Rasmussen s. 36 ff.
10. Nicholas s. 61.
11. Galbert s. 16 ff.
12. Nicholas s. 61 ff.
13. Galbert s. 23 ff.
14. Galbert s. 16 ff.
15. Galbert s. 22 ff., 46 ff.
16. Galbert s. 61 ff.